

Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti

"Təsdiq edirəm"
"Tədris məsələləri" üzrə
prorektor vəzifəsini icra edən:
 dos.Z.I.Məmmədov
"12" 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 050504-Ekologiya

Fakültə: Təbiyyat

Kafedra: "Coğrafiya və onun tədrisi metodikası"

I. Fənn haqqında məlumat

Fənnin adı: Torpaqşünaslıq

Fənn proqramı: Lənkəran Dövlət Universitetinin Elmi Metodik Şurasının 12.03.2002-ci il 17 sayılı protokolu əsasında Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Elmi-Metodik Şurasının "Coğrafi-ekologiya" bölməsinin 05.06.2002-cı il tarixli iclasının qərarı ilə təsdiq edilmişdir. (protokol № 11)

Kodu: IF-B10

Tədris ili: III (2025-2026) Semestr: VI

Tədris yükü: 45 saat Auditoriya saatı 45 (mühazirə 30 saat, seminar 15 saat)

Tədris forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 4 kredit

Auditoriya №

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat:

Soyadı, adı, elmi adı və dərəcəsi: Əmənov Qalib Alishirin oğlu, baş müəllim

Məsləhət günləri və saatları:

E-mail ünvanı: 75winner@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran şəhəri Əli Məmmədov küçəsi 40

III. Tələb olunan dərsliklər və dərs vəsaitləri:

Əsas:

1. Məmmədov Q.Ş. "Torpaqşünaslığın və torpaq coğrafiyasının əsasları" Bakı, "Elm" 2007,
2. Əliyev A.H., Hüseynov A.Ə. "Torpaq coğrafiyası torpaqşünaslığın əsasları ilə" dərslik. BDU-nun nəşri 1995,
3. Cəfərov M.İ. Torpaqşünaslıq "Elm", 2005,
4. Həsənov Ş.G., Əsgərova M.M. "Torpaq coğrafiyası torpaqşünaslığın əsasları ilə" Bakı, 2010.

Əlavə:

1. Почвоведение, 1и ч.2/под ред. В.Г. Розанова М., 1988, .
2. Ковда В.А. Основы учения о почвах. Т.1, М., 1973,
3. Алиев Г.А. Почвы Большого Кавказа (Т.2), «Элм», 1994, 430 с.
4. Салаев М.Э. Диагностика и классификация почв в Азербайджане. Баку, 1991, 239 с.
5. Mustafayev X.M. Torpaq eroziyası və ona qarşı mübarizə tədbirləri Bakı, 1974, 128 s.

IV. Perekvizitlər: Azərbaycanın fiziki coğrafiyası fənnlərinin tədris olunması məqsədəuyğun olardı.

V. Korekvizitlər: Landşaftşünaslıq fənnlərinin tədris olunması məqsədəuyğun olardı.

VI. Fənnin təsviri və məqsədləri: Torpaq coğrafiyası torpaqşünaslığın əsasları ilə fənnin landşaftın tərkib hissəsi kimi pedoqoji təhsil sistemində xüsusi yeri olub, təbii elm kimi təbiətin tərkib hissələri və onun komponentləri arasında qarşılıqlı əlaqəni öyrənib müəyyən etmək üçün geniş imkanlar vardır. Torpağın formalaşması prosesi və torpaq tipinin yayılma qanunauyğunluqları ilə tanış olduqda yerin coğrafi mənzərəsini öyrənən tələbələr təbiətin mürəkkəb dialektik vəhdətdə olduğunu dərk edirlər.

Torpağın öyrənilməsi və onun elmi əsasının dərinlən dərk edilməsi insanın təsərrüfat fəaliyyətinin düzgün istiqamətlənməsi, kənd təsərrüfatı istehsalının düzgün planlaşdırılması üçün çox zəruridir.

Planetimizin torpaqlarını və torpaq örtüyünü dərk etməklə torpaqşünaslıq başqa təbii (biologiya, geologiya, coğrafiya), fundamental (riyaziyyat, fizika, kimya) və tətbiqi elmlərdə (meliorasiya, əkinçilik, aqrokimya, meşəçilik, təbiəti mühafizə və s.) sıx əlaqəlidir və onların metodik yanaşma üsullarından və nailiyyətlərindən geniş istifadə edir.

Ümumi yerşünaslıq fənninin tədrisində məqsəd yerşünaslıq elminin tədqiqat obyektləri və onlarla əlaqədar canlı və cansız təbiətin rolu və təbiətdə baş verən proseslər haqqında tələbələrə məlumat verməkdir.

Torpaqlar, onların əmələ gəlməsi (genezisi), quruluşu, tərkibi və xassələri, torpaqların coğrafi yayılmasının qanunauyğunluqları, torpağın əsas xassəsi olan münbitliyin formalaşması və inkişafını müəyyən edən ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəsi, torpaqdan kənd təsərrüfatında və iqtisadiyyatın digər sahələrində səmərəli istifadənin yolları və dəyişikliklərin müəyyən olunaraq öyrənilməsindən ibarətdir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024 cü il tarixi qərarlı olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Tələbələrin biliyi 100 ballıq sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə görə, 30 bal kollokviumlara görə. Əgər fənn həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024 cü il tarixi qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzərə alınır. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir.

İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal- tələbə keçilmiş material dərinlən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal- tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilir.
- 8 bal- tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir
- 6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal- tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;
- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladıqı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladıqı bala əlavə olunmur.

Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

91-100 bal	Əla	A
81-90 bal	Çox yaxşı	B
71-80 bal	Yaxşı	C
61-70 bal	Qənaətbəxş	E
51-60 bal	Kafi	D
51 baldan aşağı	Qeyri kafi	F

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Lənkəran Dövlət Universitetinin əsasnaməsində nəzərdə tutulan universitetin daxili intizam qaydalarına əməl etməyən tələbələr haqqında müvafiq tədbirlər görölür.

X. Təqvim mövzu planı: Mühazirə 30 saat, seminar 15saat Cəmi 45 saat

№	Keçirilən müəhazirə, seminar, məşğələ, laboratoriya və sərbəst mövzuların məzmunu	Saat		Tarix	
		üh	em	üh	em
1	2	3	4	5	6
1	Mövzu. Torpaqşünaslıq fənni, predmeti, məqsədi, vəzifələri, inkişaf tarixi və tədqiqat metodları Plan: 1. Elmin predmeti, məqsədi və vəzifələri, inkişaf tarixi 2. Torpaqşünaslıq fənninin qarşısında duran əsas vəzifələr 3. Torpaqşünaslıq elminin tədqiqat metodları Mənbə : [1;2;3;4]	2			
2	Mövzu. Azərbaycanda torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi Plan: 1. Həsən bəy Zərdəbinin fəaliyyəti ilə bağlı torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələsi 2. XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəlləri (1875-1920) torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələsi 3. XX əsrin 20-45-ci illəri (Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun yaradılmasına qədərki dövr) torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələsi 4. XX əsrin 45-90-cı illəri (Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun fəaliyyəti dövrü) torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələsi 5. XX əsrin 90 – cı ilindən bu günə kimi (müstəqillik dövrü) torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələsi Mənbə [1,2]	2	2		
3	Mövzu. Torpaq əmələ gəlməsi prosesinin ümumi sxemi və inkişaf qanunauyğunluqları Plan: 1. Torpaq əmələ gəlməsi prosesinin prosesinin mahiyyəti 2. Maddələrin bioloji dövrəni Mənbə [1,2,3,4]	2			
4	Mövzu. Torpaqəmələgətirən amillər Plan: 1. Torpaqəmələgətirən süxurlar və aşınma 2. Əsas torpaqəmələgətirən süxurlar 3. Torpaqəmələgəlməsində iqlimin, orqanizmlərin, yaşıl bitkilərin, mikroorqanizmlərin və torpaq canlılarının rolu 4. Torpaqəmələgəlməsində relyefin, torpağın yaşının, insanın əmək fəaliyyətinin rolu 5. Torpaqəmələgətirən amillərin bir-biriylə əlaqəsi Mənbə [1,2,3,4]	2	2		
5	Mövzu. Torpaq və torpaqəmələgətirən süxurların mineraloji və qranulometrik tərkibi Plan: 1. Torpaq polidispers sistem kimi 2. Torpaq əmələgətirən süxurların mənşəyi və tərkibi 3. Torpaq mineralları 4. Ana süxur və torpağın kimyəvi, qranulometrik tərkibi 5. Torpağın aqronomik xassələrinin onun tərkibindən asılılığı Mənbə [1,2,3,4]	2			
6	Mövzu. Torpağın üzvi hissəsi, onun mənşəyi, tərkibi və xassələri. Humusun əmələ gəlməsi Plan: 1. Torpağın üzvi hissəsi və onun mənşəyi	2	2		

	2. Humusun elementar və maddi kimyəvi tərkibi Mənbə [1,2,3,4]				
7	Mövzu. Torpaq və torpaqəmələgətirən süxurların kimyəvi tərkibi 1. Torpaqda və süxurda kimyəvi elementlərin miqdarı 2. Torpaqda kimyəvi elementlərin birləşmə formaları və onların bitki tərəfindən mənimsənilməsi 3. Torpaqda mikroelementlər 4. Torpağın radioaktivliyi Mənbə [1,2,3,4]	2			
8	Mövzu. Torpaq kolloidləri və torpağın uduculuq qabiliyyəti Plan: 1. Torpaq kolloidləri, onların mənşəyi və tərkibi 2. Torpaq kolloidlərinin quruluşu və xassələri 3. Mineral, üzvi və üzvi-mineral kolloidlər 4. Torpağın udma qabiliyyətinin növləri 5. Udulmuş əsasların tərkibi, torpağın turşuluğu, qələviliyi və buferlik qabiliyyəti 6. Torpağın genezisində və münbitliyində udma qabiliyyətinin rolu Mənbə [1,2,3,4]	2	2		
9	Mövzu. Torpaq strukturu Plan: 1. Torpaq strukturun aqronomik əhəmiyyəti 2. Torpaq strukturun əmələ gəlməsi 3. Torpaq strukturunun itirilməsi və bərpası Mənbə [1,2,3,4]	2			
10	Mövzu. Torpağın fiziki xassələri Plan: 1. Torpağın ümumi fiziki xassələri 2. Torpağın fiziki-mexaniki xassələri Mənbə [1,2]	2	2		
11	Mövzu. Torpağın su xassələri və su rejimi Plan: 1. Torpaq nəmliyinin kateqoriyaları və xassələri 2. Torpağın su xassələri 3. Torpaq nəmliyinin bitki tərəfindən mənimsənilməsi 4. Torpağın su balans və su rejimi Mənbə [1,2,3,4]	2			
12	Mövzu. Torpaq havası və torpağın hava rejimi Plan: 1. Torpaq havasının sərbəst rejimi 2. Torpaq havasının atmosferlə qaz mübadiləsi 3. Torpağın hava xassələri və hava rejimi Mənbə [1,2,4]	2	2		
13	Mövzu. Torpağın istilik xassələri və istilik rejimi Plan: 1. Torpaqda istilik mənbələri 2. Torpağın istilik xassələri və istilik rejimi Mənbə [1,2,4]	2			
14	Mövzu. Torpaq məhlulu və torpaqda oksidləşmə-bərpa prosesləri Plan: 1. Torpaq məhlulunun alınma üsulları 2. Torpaq məhlulunun tərkibi və kəşafəti 3. Torpaqda oksidləşmə-bərpa prosesləri	2	2		

	Mənbə [1,2,4]				
15	Mövzu. Torpaq münbitliyi Plan: 1. Münbitliyin növləri 2. Torpaq münbitliyinin bərpası və itirilməsi Mənbə [1,2,4]	2	1		
	Cəmi: 45 saat	30	15		

XI. Fənn üzrə tələblər:

Yer kürəsinin torpaqlarının xüsusiyyətlərini mənimsəmək və onların coğrafi paylanmasını öyrənmək.

XII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

Tələbələr bu fənni mənimsəməklə aşağıdakı məsələləri öyrənir:

1. Torpaqşünaslıq fənni, predmeti, məqsədi, vəzifələri, inkişaf tarixi və tədqiqat metodları
2. torpaq əmələ gəlməsi prosesinin ümumi sxemi və inkişaf qanunauyğunluqları
3. torpaqəmələgətirən amillər
4. torpağın üzvi hissəsi, onun mənşəyi, tərkibi və xassələri. Humusun əmələ gəlməsi
5. torpaq strukturu
6. torpağın fiziki xassələri, torpağın su xassələri və su rejimi
7. torpaq havası və torpağın hava rejim, torpağın istilik xassələri və istilik rejimi
8. torpaq münbitliyi

XIII. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIV. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetinin daxili intizam qaydalarına əməl etməyən tələbələr haqqında müvafiq tədbirlərgörülür.

İmtahan sualları

1. Elmin predmeti, məqsədi və vəzifələri, inkişaf tarixi
2. Torpaqşünaslıq fənninin qarşısında duran əsas vəzifələr
3. Torpaqşünaslıq elminin tədqiqat metodları
4. Azərbaycanda torpaqşünaslıq elminin inkişaf tarixi
5. Maddələrin bioloji dövrəni
6. Torpaqəmələgətirən süxurlar və aşınma
7. Əsas torpaqəmələgətirən süxurlar
8. Torpaqəmələgəlməsində iqlimin, orqanizmlərin, yaşıllıq bitkilərin, mikroorqanizmlərin və torpaq canlılarının rolu
9. Torpaqəmələgəlməsində relyefin, torpağın yaşının, insanın əmək fəaliyyətinin rolu
10. Torpaqəmələgətirən amillərin bir-biri ilə əlaqəsi
11. Torpaq polidispers sistem kimi
12. Torpaq əmələgətirən süxurların mənşəyi və tərkibi
13. Torpaq mineralları
14. Ana süxur və torpağın kimyəvi, qranulometrik tərkibi
15. Torpağın aqronomik xassələrinin onun tərkibindən asılılığı
16. Torpağın üzvi hissəsi və onun mənşəyi
17. Humusun elementar və maddi kimyəvi tərkibi
18. Torpaqda və süxurda kimyəvi elementlərin miqdarı
19. Torpaqda kimyəvi elementlərin birləşmə formaları və onların bitki tərəfindən mənimsənilməsi
20. Torpaq kolloidləri, onların mənşəyi və tərkibi
21. Mineral, üzvi və üzvi-mineral kolloidlər
22. Torpağın udma qabiliyyətinin növləri
23. Udulmuş əsasların tərkibi, torpağın turşuluğu, qələvliliyi və buferlik qabiliyyəti
24. Torpağın genezisində və münbitliyində udma qabiliyyətinin rolu
25. Torpaq strukturunun əmələ gəlməsi
26. Torpağın ümumi fiziki xassələri
27. Torpağın fiziki-mexaniki xassələri
28. Torpaq nəmliyinin kateqoriyaları və xassələri

29. Torpağın su xassələri
30. Torpaq nəmliyinin bitki tərəfindən mənimsənilməsi
31. Torpağın su balansı və su rejimi
32. Torpaq havasının sərbəst rejimi
33. Torpaq havasının atmosferlə qaz mübadiləsi
34. Torpağın hava xassələri və hava rejimi
35. Torpaqda istilik mənbələri
36. Torpağın istilik xassələri və istilik rejimi
37. Torpaq məhlulunun alınma üsulları
38. Torpaq məhlulunun tərkibi və kəşafəti
39. Münbitliyin növləri
40. Torpaq münbitliyinin bərpası və itirilməsi

I Kollokvium sualları (11.11.2025 tarixinədək keçirilən mövzular üzrə):

1. Torpaqşünaslıq fənninin qarşısında duran əsas vəzifələr və tədqiqat metodları
2. Azərbaycanda torpaqşünaslıq elminin inkişaf mərhələləri
3. Maddələrin bioloji dövrəsi
4. Torpaqəmələgətirən sürxurlar və aşınma
5. Torpaqəmələgəlməsində iqlimin, orqanizmlərin, yaşıl bitkilərin, mikroorqanizmlərin və torpaq canlılarının rolu
6. Torpaqəmələgəlməsində relyefin, torpağın yaşının, insanın əmək fəaliyyətinin rolu
7. Torpaq mineralları
8. Ana sürxur və torpağın kimyəvi, qranulometrik tərkibi
9. Torpağın üzvi hissəsi və onun mənşəyi
10. Humusun elementar və maddi kimyəvi tərkibi

II Kollokvium sualları (16.12.2025 aralığında keçirilən mövzular üzrə):

1. Torpaqda və sürxurda kimyəvi elementlərin miqdarı
2. Torpağın udma qabiliyyətinin növləri
3. Uduşmuş əsasların tərkibi, torpağın turşuluğu, qələviliyi və buferlik qabiliyyəti
4. Torpağın genezisində və münbitliyində udma qabiliyyətinin rolu
5. Torpaq strukturunun əmələ gəlməsi
6. Torpağın ümumi fiziki, fiziki-mexaniki xassələri
7. Torpağın su xassələri, torpaq nəmliyinin bitki tərəfindən mənimsənilməsi
8. Torpağın su balansı və su rejimi
9. Torpağın hava xassələri və hava rejimi
10. Torpağın istilik xassələri və istilik rejimi

“Torpaqşünaslıq” fənninin sillabusu “Ekologiya” ixtisası (proqramları üzrə) tədris planı və fən proqramı əsasında tərtib edilmişdir.

Sillabus “Coğrafiya və onun tədrisi metodikası” kafedrasında müzakirə edilərək təsdiq edilmişdir.
(12 Sentyabr 2025-ci il, protokol № 01).

Fənn müəllimi:

b.m. Q.A.Əmənov

Kafedra müdiri:

dos. S.Q. Əzizov